

Język polski
L-Ilsien Pollakk
La lengua polaca
A lengyel nyelv
Lenkų kalba
Língua polaca
La lingua polacca
The Polish Language

Poljski jezik
Polnisch
Le Polonais
Polska

Πολωνική Γλώσσα

Det polske sprog

Polský jazyk

Pol'ský jazyk

Poola keel

De Poolse taal

Puolan kieli

*P*olu valoda

Contributors:

The Polish text by prof. dr hab. Walery Pisarek
Czech translation by Teresa Piotrowska-Małek
Dannish translation by Andrzej Zalewski
Dutch translation by Agnieszka Bienias
English translation by Marta Usiekiewicz
Estonian translation by Aarne Puu
Finnish translation by Sirkka Ojaniemi
French translation by dr Wanda Jadacka
German translation by Andreas W. Meger
Greek translation by Przemysław Kordos
Hungarian translation by Ildikó Kozak
Italian translation by Maciej Jaskot
Latvian translation by Ieva Palaša
Lithuanian translation by dr Ana Romančuk
Maltese translation by Carmel Azzopardi
Portugese translation by Agata Adamska
Slovak translation by doc. PhDr. Marta Pančíková, PhD.
Slovenian translation by Jasmina Šuler-Galos
Spanish translation by Magdalena Adamczyk
Swedish translation by Grażyna Tatar

Design by Tomasz Korwin-Szymanowski
Edited by Agata Hącia

Published by The Council for the Polish Language
Warsaw 2007

ISBN: 978-83-916268-2-5

The Council for the Polish Language
ul. Nowy Świat 72
00-330 Warszawa
www.rjp.pl

This publication has been partially founded by the Ministry of Culture and National Heritage,
the Senate of the Republic of Poland and Langenscheidt Polska

P

oļu valoda

Ar saviem 38 miljoniem lietotāju Polijā, 2 miljoniem Eiropā ārpus Polijas un vēl aptuveni 8 miljoniem lietotāju ārpus Eiropas poļu valoda pieder pie 25 lielākajām pasaules valodām. Tā ir viena no 10 lielākajām valodām Eiropā. Poļu valoda Eiropas Savienībā ieņem sesto vietu pēc lietotāju, kam tā ir dzimta valoda, skaita. Dažādos līmeņos to prot 50 miljoni cilvēku. Kā dzimto valodu (precīzāk, kā „first language”) to saskaņā ar „Languages of the Word” ir deklarējuši 21 valstī dzīvojoši iedzīvotāji. Poļu valoda ir dzimtā valoda aptuveni 45 miljoniem cilvēku.

Polijā, kur mazākumtautību valodās runājošie veido ne vairāk kā 3 – 4 % no iedzīvotāju kopuma, t. i., mazāk nekā miljonu, dzīvo vairāk kā 37 miljoni poļu valodas kā dzimtās valodas lietotāju. Saskaņā ar pētījumu „Europeans and their Languages”, 98% Polijas iedzīvotāju kā savu dzimto norāda poļu valodu. Mazākumtautību pārstāvji Polijā parasti pārvalda divas valodas, tas nozīmē, ka viņi runā arī poliski, bet jaunākā paaudze arī lasa un raksta poliski.

Poļu valoda līdz ar čehu, slovāku, kašubu, lejas lužicas, augšlužicas, kā arī nedzīvo pielbas valodu pieder pie indoeiropiešu saimes rietumslāvu valodu grupas. Šī saime dalās divās daļās: *satem* un *kentum*. Poļu valoda līdz ar pārējām slāvu valodām, baltu un irāņu valodām pārstāv saimes *satem* daļu (salīdz. čehu *srdce*, lietuviešu *širdis*, poļu *serce* – ar angļu *heart*, franču *cœur*, grieķu καρδιά, latīņu *cor*, vācu *Herz*).

No pārējām rietumslāvu valodām poļu valodu atšķir sekojošas īpašības:

1. Pāreja no senākajiem sonorantiem līdzskaņiem *r* un *l* uz *ar*, *ier* vai *il*. Salīdz. poļu *sarna*, *kark*, *pierścień*, *wilk* ar čehu *srna*, *krk*, *prsteň*, *vlk*;
2. Palatālo līdzskaņu *t'*, *d'*, *r'* pāreja mīkstajos *ć*, *dź*, *rz*;
3. Pastāvīgs paroksitoniskais akcents, kā arī kvantitātes un intonācijas (izņemot ekspresīvo) iztrūkums.

oļu valodas īpatnības

No fonētikas viedokļa mūsdienu literārā poļu valoda iezīmējas ar ne pārāk lielu patskaņu daudzumu (tie ir: *a, e, o, u, i, y, ę, q*; to vidū nav dalījuma īsajos un garajos) un diezgan lielu līdzskaņu daudzumu, kuri tekstā mēdz samērā bieži parādīties līdzskaņu grupu veidā. Neskatoties uz nelielo patskaņu daudzumu, to vidū ir divi, kas ir mantoti pirms slāvu laikiem, tādu nav vairumā Eiropas valodu un nevienā no mūsdienu dzīvajām slāvu valodām. Tie ir nazālais patskanis *q* (neskatoties uz rakstību, tas ir nazālais *o*, nevis *a*), kā arī *ę*. Tomēr arī poļu valodā dažādu apstākļu ietekmē tie zaudē savu nazālumu. Vārda beigās (izskaņā) ar izteiktu nazālumu izrunā tikai patskani *q* (piem. *z* taką ładną książką), tā vietā patskani *ę* vārda beigās mūsdienās izrunā kā *e* (piem. *lubie cie*, kaut arī raksta *lubię cię*). Vārda vidū abi patskaņi tiek izrunāti kā nazāli tikai, ja atrodas pirms frikatīviem līdzskaņiem *w, f, s, z, sz, ż, ś, ź, ch*; pirms pārējiem līdzskaņiem (tas nozīmē pirms: *p, b, d, t, c, dz, cz, dź, ć, dż, k, g*) to nazālums izpaužas kā atsevišķs nazāls līdzskanis *m, n* vai *ń*; piemēram, raksta un izrunā *wąsy, węch*, bet izrunā *zombek, zemby, wentka*, pieńć, kaut arī raksta *zqbek, zęby, wędka, pięć*. Pirms skaņām *l* un *t* gan *q*, gan *ę* zaudē savu nazālumu: izrunā *wziół, wzieni*, kaut arī raksta *wziół, wzieni*.

Ēspaidu par poļu valodas tekstu piesātinātību ar līdzskaņiem papildus pastiprina arī ortogrāfija, saskaņā ar kuru daži līdzskaņi, kuriem nav atbilstošu burtu latīņu alfabētā, tiek pierakstīti ar diviem līdzskaņu burtiem, piem., pieraksti *sz, cz* nozīmē skaņas *š* (ang. *sh*) i *č* (ang. *ch*). Svešzemnieku izkļaidēšanai un pabaidīšanai ir izveidoti īpaši teikumi. Piemēram:

*W gąszczu szczawiu we Wrzeszczu
Klaszczą kleszcze na deszczu.*

Vai arī:

*W Szczeczeszynie chrząszcz i trzmiel
brzmią w trzcinie.*

Kā arī teikums:

Mali po polu hulali i pili kakao.

arī pieder poļu valodai.

Chrząszcz brzmi w trzcinie

Parakse ārzemniekiem (un pat cilvēkiem, kam kāda no slāvu valodām ir dzimtā) lielākas grūtības nekā skaņu *š* (ang. *sh*) un *č* (ang. *ch*), vai pat to apvienojuma *šč* (ang. *shch*) izrunāšana virknē gadījumu sagādā skaņu atšķiršana: *s* (piem., *sam*), *s'* (piem., *sinologia*), *ś* (piem., *śmiech*) un *ś* tekstā atzīmēts kā *sz* (piem., *szpilka*) vai *c* (piem., *cały*), *c'* (aizguvumos, piem., *cito*), *ć* (piem., *ćma*) un *ć* tekstā atzīmēts kā *cz* (piem., *czapka*).

Katrs līdzskanis vārda beigās, tas ir, izskaņā vienmēr tiek izrunāts nebalssīgi: saka grat, kaut arī raksta grad. Tomēr, ja nākamais vārds sākas ar balsīgo līdzskani, izskaņas līdzskanis no iepriekšējā vārda saglabā savu balsīgumu vai arī kļūst balsīgs. Īpaša situācija rodas, ja kāds vārds beidzas ar patskani, un tam seko vārds, kas sākas ar tā sauktajiem skaneņiem *m*, *n*, *l*, *r*. Veids, kā tiek izrunāts vārda izskaņas līdzskanis, sadala Poliju divās daļās: ziemeļu - izrunājošu bez balsīgi, un dienvidu - izrunājošu balsīgi. Mazūru reģiona un Varšavas iedzīvotāji izrunā *brat ojca*, *brzek lasu*, bet Mazpolijas un Krakovas - *brad ojca*, *brzeg lasu*. Šī parādība, pazīstama kā sandhi, parādās arī citās valodās, tai skaita arī britu angļu valodā.

Uzsvars vārdā ir pastāvīgs: neskaitot regulārus izņēmumus, akcentēta tiek priekšpēdējā zilbe. Vārdi parasti ir daudzsilbju, un to samērā lielo garumu tekstā ietekmē lokāmās galotnes un daudzie piedēkļi un priedēkļi, kas maina vārda nozīmi vai emocionālo nokrāsu.

Poļu valoda ir **valoda ar fleksiju**:

- deklinējamiem vārdiem (lietvārdi, īpašības vārdi, skaitļa vārdi un vietniekvārdi) ir:
 - septiņi locījumi;
 - divi skaitļi;
 - trīs dzimtes vienskaitlī;
 - divas daudzskaitlī;
- darbības vārdi atšķiras pēc formas atkarībā no to skaitļa, laika, izteiksmes, kārtas un aspekta.

Darbības vārda lietojumā uz ģermāņu un romāņu valodu fona, poļu valoda izceļas ar to, ka poļu valodā aspekts ir vairāk vārddarināšanas nekā fleksiska kategorija, kas taupīgā veidā kompensē salīdzinoši pieticīgo gramatisko laiku klāstu. Darbības vārdi, kas tiek veidoti ar piedēkļu un priedēkļu palīdzību, informē ne tikai par darbības pabeigtību vai nepabeigtību (piem. *robić* - darīt, nepabeigta darbība. vs. *zrobić* - izdarīt, pabeigta darbība), bet arī par to, vai

zrobilem
zrobiłam
zrobięś

zrobiłaś
zrobiło
zrobiliśmy

zrobiłyśmy
zrobiliście
zrobiłyście

darbība atkārtota daudzkārt (piem. *czytywać* - mēģt lasīt), vai uzsākta (piem. *zaśpiewać* - iedziedāties), vai, ka darbību ir ierasts veikt (piem. *rozpić się* - nodzerties), vai, ka tā ilgusi tikai noteiktu laiku (piem. *potaćczyć* - padejot) u.t.t. Pastāv viedoklis, ka ārzemniekam pareiza aspekta lietošana ir visgrūtākais uzdevums, apgūstot poļu valodu.

Poļu valodas īpatnība ir tās **skaitļa vārdu sistēma**. Vairums no tiem ir lokāmi un tiem piemīt dzimte, pie tam, izņemot pamata skaitļa vārdus (*jeden, dwa trzy*...viens, divi, trīs) un kārtas skaitļa vārdus (*pierwszy, drugi, trzeci*...pirmais, otrais, trešais), tiek lietoti arī kopuma skaitļa vārdi, saliktie skaitļa vārdi, daudzkārtīgi un daļskaitļu skaitļa vārdi. **Skaitļa vārda forma ir atkarīga no tā, kas tiek skaitīts!** Poļi saka *dwa konie* [divi zirgi], bet *dwaj chłopcy*//*dwóch chłopców* [divi zēni], *dwie dziewczynki* [divas meitenītes] un *dwoje dzieci* [divi bērni]. Skaitļa vārdu sistēma pakāpeniski vienkāršojas: pirms dažām paaudzēm vēl tika lietoti atsevišķa daļskaitļu skaitļa vārdu grupa *półtora* ('viens un puse'), *półtrzecia* ('divi un puse'), *półczwarta* ('trīs un puse') u.t.t., kā arī atsevišķas formas *samowtór* ('divatā'), *samotrzec* ('trijātā'), *samoczwart* ('četratā').

Pateicoties samērā attīstītajai fleksijai, **poļu teikumos vārdu kārtība ir brīva**. Tomēr tā nav pilnīgi bez nozīmes. Vārdu kārtības brīvību ierobežo nevis gramatiski, bet gan stilistiski un loģiski apsvērumi. Tādēļ var pateikt gan *Ojciec czyta książkę córce* [Tēvs lasa grāmatu meitai], gan arī *Córce czyta książkę ojciec* [Meitai lasa grāmatu tēvs], ka arī *Córce książkę ojciec czyta* [Meitai grāmatu tēvs lasa], vai pat *Czyta książkę ojciec córce* [Lasa grāmatu tēvs meitai]. Lai gan ārpus konteksta tikai pirmais no tiem skan dabiski, no gramatikas viedokļa visi šie teikumi ir pieņemami.

Ar Čehijas starpniecību pieņemot kristietību no Romas (pretēji Krievzemei), poļu zemes nokļuva Rietumeiropas ietekmju orbītā. Par to izpausmi, kurai bija tālejošas sekas, kļuva latīņu alfabēta pieņemšana, sākotnēji atsevišķu poļu vārdu, vēlāk frāžu un visbeidzot tekstu pierakstam. Jau XV gadsimtā, tātad vēl rokrakstu laikmetā, nostiprinājās pamata principi to skaņu rakstībai, kurām nebija atbilstošu burtu latīņu alfabētā.

Mūsdienu **poļu alfabētā** ir 32 sekojoši burti:

Aa Aą Bb Cc Ćć Dd Ee Ęę Ff Gg Hh Ii Jj Kk Ll Łł Mm Nn Ńń Oo Óó Pp Rr Ss Śś Tt Uu Ww Yy Zz Żż Źź. Pie tam, aizgūtos vārdos tiek izmantoti arī burti Qq, Vv un Xx.

zrobili
zrobiły
zrobiony

zrobiona
zrobione
zrobieni

zrobiwszy
zrobiono
zrobi się

alodas daudzveidība

Vispārējais kulturālais poļu valodas paveids, jeb poļu literārā valoda, kā tradicionāli tiek saukta standarta poļu valoda, ņemot vērā salīdzinoši lielo lietotāju skaitu, ir teritoriāli diezgan viendabīga. Šobrīd tās atšķirības izriet drīzāk no sociāliem, profesionāliem un funkcionāliem, nevis reģionāliem faktoriem. Pedējā laikā īpaši būtiski šķiet pretsati starp oficiālo/publisko valodu un sadzīves/privāto valodu. Izzūdošās dialektu un izlokšņu atšķirības saglabājas tikai lauku iedzīvotāju vidū.

No vēstures un valodniecības viedokļa ir pamatoti zemes, kuras apdzīvo poļu valodā runājošie cilvēki, iedalīt četrās daļās, kuras shematiski var attēlot sekojoši:

Lielpolijas dialekts	Mazūrijas dialekts
Silēzijas dialekts	Mazpolijas dialekts

No šiem četriem dialektiem šobrīd ir dzīvs tikai Silēzijas dialekts, tas tiek lietots ne tikai lauku iedzīvotāju vidū, un, neskatoties uz tā atšķirīgumu dialektā iekšienē, daļa tā lietotāju vēlas to pārveidot par silēziešu reģionālo valodu. Nozīmīgu dzīvīgumu izrāda pie Mazpolijas dialekta piederīgā podhales izloksne, kurā runā Tatra apkārtnes kalnieši. Vēl nesen vairums poļu valodas pētnieku valodu, kurā runā kašubi (Pomožes iedzīvotāji), uzskatīja par vienu no poļu valodas dialektiem. Šobrīd tā ar likumdošanu ir atzīta par atsevišķu reģionālo valodu.

Wpadam do Soplicowa jak w centrum polszczyzny

alodas apziņa

Jau XIV gadsimtā starp poļu zemju iedzīvotājiem, kas sevi apzīmēja kā poļu valodas cilvēkus (*homines linguae Polonicae*), pastāvēja apziņa par tautas pastāvēšanai kopīgas valodas eksistenci. Savukārt Jakubs Paraškovics, viens no Krakovas Akadēmijas profesoriem, ap 1440. gadu salīdzināja to cilvēku nopelnus, kas attīsta un pilnveido dzimto valodu, ar to bruņinieku nopelniem, kas sargā tēvzemes robežas. Izdevēji XVI gadsimtā deklarēja, ka iespiež poļu grāmatas poļu valodas mīlestības dēļ.

Šāda attieksme pret valodu palīdzēja poļiem saglabāt nacionālo identitāti arī pēc tam, kad bija zaudēts valstiskums, XIX gadsimtā valsti sadalot starp Krieviju, Vāciju un Austriju. Daudzi poļu dzejnieki personificēja savu dzimteni ar dzimto valodu. Tāpat XX gadsimta beigās 92% Polijas iedzīvotāji, vecāki par 14 gadiem, aptaujā atbildot uz jautājumu „Kas visvairāk vieno poļus?” norāda uz poļu valodu. Valoda tika nosaukta biežāk nekā kopēja vēsture, teritorija, reliģija vai pat valsts.

A niechaj narodowie wždy postronni znają, iż Polacy nie gęsi, iż swój język mają

Poļu valodas vēsture

Poļu valoda ir radusies no rietumslāvu dialektiem, kurus lietoja vēlākajā Lielpolijas teritorijā ar centriem Ģņezno un Poznaņā, kur X gadsimtā dzīvoja polanu cilts, un vēlākajā Mazpolijas teritorijā ar centru Krakovā, kuru apdzīvoja vislanu cilts. Pieticīgāku artavu poļu literārās valodas veidošanā ir sniegusi Mazūrija (lai arī tās teritorijā atradās Varšava, kas no XVII gadsimta bija karaļa galma rezidences atrašanās vieta, bet no 1918. gada tā kļuva ne tikai par faktisko, bet arī par formālo galvaspilsētu) un citi Polijas reģioni.

Poļu valodnieku vidū vairākus gadu desmitus ilga strīds, kurš no dialektiem Lielpolijas vai Mazpolijas ir bijis nozīmīgāks ārpuscilts valodas veidošanā. Šobrīd dominē uzskats, ka valodas attīstība notika vienlaikus ar poļu valstiskuma attīstību: ja jau tās šūpulis bija polanu valsts ar varas centriem Ģņezno un Poznaņā, tad tur arī valdnieka galmā sāka veidoties valoda, kas sniedzās tālāk par cilts robežām. Bet, kad par galveno varas centru ar galma rezidenci un vēlāk arī par kultūras centru kļuva Krakova, šī ārpuscilts valoda ietekmējās no vietējā Mazpolijas dialekta. XVIII un XIX gadsimtā nozīmīga loma poļu valodas attīstībā bija bijušās Rečipospoļitas austrumu zemēm, no kurienes nāca vislabākie tā laika poļu rakstnieki.

Vissenākais poļu teksta pieraksts ir no XII gadsimta; tie ir personvārdu un vietvārdu pieraksti poliski 1136. gada latīņu dokumentā. Gandrīz par 200 gadiem jaunāki ir XV gadsimta 50 – tajos gados pierakstītie sprediķi, kas ir vissenākie saglabātie poļu valodas teksti. Vissenākais plašāka teksta tulkojums no latīņu valodas uz poļu valodu ir psalmu grāmata, kas radusies ap 1380. gadu. Vissenākais Bībeles tulkojums, kas saglabājies vēl kā rokraksts, ir radīts ap 1450. gadu. Vēl bija jāpaiet vairāk kā 100 gadiem, lai Bībeles tulkojums poļu valodā

Nie miecz, nie tarcza - bronią Języka, Lecz - arcydzieła!

tiktu iespīests, kas notika 1561. gadā. Tās tulkotājs jau varēja izmantot 1526. gadā iznākušo Jana Murlīliusa sarakstīto latīņu – vācu – poļu vārdnīcu. 1568. gadā iznāca pirmā poļu valodas gramatika „Polonicae grammatices institutio”, tās autors, Pjotrs Statorius Stojēņskis, bija polonizēts francūzis. Simts gadus pēc pirmās iespīestās Bībeles poļu valodā, tas ir, 1661. gadā, līdzīgi kā 30 gadus pirms tam Francijā no karaļa galma iniciatīvas la Gazette, sāka iznākt pirmā poļu avīze „Merkuriusz Polski”.

Mūsdienu poļu literārā valoda izveidojās ap XVI gadsimta vidu. Tas bija lielā mērā dzejnieku un rakstnieku nopelns: Bernata no Lublinas (ap 1465–1529), Nikoļaja Reja (1505–1569), Jana Kohanovska (1530–1584), Pjotra Skargas (1536–1612). Poļu valodas unificēšanā liela nozīme bija tādiem Krakovas grāmatu izdevējiem, kā Janam Heleram, Florianam Ungleram, Matejam Viežbentam, un nākušajiem no Silēzijas Hieronīmam Vietoram un Matejam un Marekam Šarfenbergiem. Liela nozīme poļu valodas attīstībā un valodas apziņas veidošanā XVIII gadsimtā bija izciliem rakstniekiem (piem. dzejniekam Ignācijam Krasickim, 1735–1801), kā arī vēlāk, par ko liecina Ādama Mickēviča (1798–1855), Juliūša Slovacka (1809–1849), Aleksandra Fredras (1793–1876), Henrika Senkēviča (1846–1916) un Boļeslava Prusa (1847–1912) piemēri. Valda uzskats, ka tieši literatūra, gan zinātniskā, gan daiļliteratūra, un zināmā mērā arī prese, ļāva saglabāt vienotu valodas telpu arī pēc tam, kad poļu zemju, kas tika sadalītas uz vairāk kā 120 gadiem starp trim lielvarām: Krieviju, Vāciju un Austriju, iedzīvotājiem vairs nebija savas valsts. Mūsdienās, salīdzinot ar mediju, un it īpaši reklāmas, ietekmi, literatūras ietekme uz publisko un ikdienas valodu ir samērā neliela.

Twórczość w języku polskim przyniosła czworgu polskim pisarzom Nagrody Nobla w dziedzinie literatury. Byli to: Henryk Sienkiewicz (1905), Władysław Reymont (1924), Czesław Miłosz (1980) i Wisława Szymborska (1996).

Z językać wszystkie mądrości
Nauk wszelkich ich chytróści,
Wszelka sprawa każdej rzeczy
Przez język się zawsze toczy.

vešvalodu ietekme

Poļu valoda ir veidojusies sākotnēji kopā ar citām slāvu valodām, vēlāk atsevišķi, pakļaujoties dažādu valodu ietekmēm un vienlaicīgi bagātinot ar aizguvumiem savu vārdu un jēdzienu krājumu. Pie vissenākajiem, vēl aizvēsturiskajiem, aizguvumiem pieder irāņu aizguvumi (piem. *bóg, raj*) un gotu (piem. *chleb, księżę*). Vēlāk, viduslaikos, XI – XV gadsimtā ienāca čehu un latīņu valodas aizguvumu vilnis (piem. *parafia, proboszcz*), kas bija saistīts ar kristietību, baznīcas organizāciju un liturģiju. Aizguvumi no vācu valodas bija saistīti galvenokārt ar būvniecību, saimniecību un pārvaldi (piem. *dach, cegła, burmistrz, ratusz, wójt*). Čehu valodas ietekme parādījās galvenokārt ar kristietību saistītā terminālā (piem. *kościół, opat, przeor*), kā arī poļu vārdu fonētisko formu pielāgošanā čehu formām kā elegantākām (ar šo ietekmi tiek skaidroti poļu vārdi *wesele, serce - wiesiele, sierce* vietā). XVI gadsimtā pastiprinās itāļu valodas ietekme (par to liecina aizguvumi: *pałac, kapela, kalafior, kasa, opera*). Parādās arī aizguvumi no franču valodas (*bulwar, adres, bukiety, awans, afera, krem, parasol*), kuri tiek lietoti līdz pat XIX gadsimta beigām. Šajā pat XIX gadsimtā dažādās publiskās dzīves sfērās, bet jo īpaši tehnikas, lietvedības un politiskās darbības terminālā, parādās daudz aizguvumu no to valstu valodām, kas bija anektējušas Rečīposoplitu, t.i., vācu un krievu valodas ietekme. Par to liecina tādi aizguvumi no vācu valodas kā *obcas, szmelc, hebel, klajster, wajcha, kurort*, kā arī kalkas *dworzec kolejowy - Bahnhof, listonosz - Briefträger*. Aizguvumi no krievu valodas ir piemēram, *kibitka, turma, zsytka, gułag, łagier, kołchoz*, kā arī *dacza, samowar i sputnik*. Šīs ietekmes, kā to liecina piemēri, sniedzas arī XX gadsimtā. Šī gadsimta otrajā pusē visbūtiskāko ietekmi uz poļu valodu ieguva angļu valoda. Tas parādās it īpaši tehnoloģiju un zinātnes terminālā (piem. *serwer, skaner, trend*), ekonomikā (piem. *biznes, boom, leasing, menedžer*), sportā (piem. *aut, gol, tenis, walkower*), izklaidē (piem. *longplay, playback, song*) un sadzīvē (piem. *piercing, grill, hamburger*).

Mūsdienu poļu valodas leksikas krājumā ir saglabājušās arī daudzu citu valodu ietekmes pēdas, kā piemēram arābu (*alchemia, alkohol, cyfra*), ukraiņu (piem. *bohater*), turku (piem. *janczar, kajdany, pantofel*), ungāru (piem. *dobosz, szatlas*), somu (piem. *sauna*), spāņu (piem. *hacjenda*), holandiešu (piem. *majtek*), islandiešu (piem. *gejzer*), japāņu (piem. *harakiri, karaoke, sake*), norvēģu (piem. *slalom, fiord*), zviedru (piem. *skansen*) un daudzu citu.

iesiskais statuss

1918. gadā poļu zemes tika atkal apvienotas vienā valstī, un Polija atguva neatkarību pēc 120 gadus ilgas aneksijas, ko bija vekušas Krievija, Prūsija un Austrija. Gandrīz vai nekavējoties tika noteikts poļu valodas tiesiskais stāvoklis. 1924. gada 31. jūlija Seims pieņēma **likumu** par valsts valodu un valsts un pašvaldību administrācijas valodu. Šis likums noteica, ka „Polijas Republikas valsts valoda ir poļu valoda. Valsts valodu lieto visas valsts un pašvaldību administrācijas iestādes, gan valsts iekšienē, gan ārpus tās.” Tomēr šis likums paredzēja arī mazākumtautību pārstāvjiem tiesības sazināties ar vietējās valsts varas orgāniem savā valodā. Pēc II pasaules kara šis likums tika aizstāts ar 1945. gada **dekrētu** par valsts valodu un valsts un pašvaldību izpildvaras darbībā izmantojamo valodu. Šis dekrēts atkātoja visas ar poļu valodas lietošanu saistītas iepriekšējā likuma normas, bet neietvēra iespēju mazākumtautību valodu izmantošanai.

1997. gadā Tautas Sapulce pieņēma jauno Polijas Republikas konstitūciju, kura, tā pat kā pirmā poļu konstitūcija, savā 27. pantā apstiprina, ka Poļu valoda ir valsts valoda Polijas Republikā. Pēc diviem gadiem, 1999. gada 7. oktobrī, Seims pieņēma likumu par poļu valodu, kas ar dažiem labojumiem ir spēkā arī šobrīd. Vissvarīgākās no šīm izmaiņām ir:

- 2004. gada 2. aprīlī tika veikts labojums, kas ierobežoja prasību lietot poļu valodu tirdzniecībā un darba līgumos;
- 2005. gada 6. janvārī tika pieņemts labojums par nacionālajam un etniskajām minoritātēm un reģionālajām valodām, kas noteica, ka ir pieļaujama minoritātes vai reģionālās valodas lietošana valsts administrācijā, ja dotās pašvaldības teritorijā vismaz 20 % no visiem iedzīvotājiem runā šajā mazākumtautības vai reģionālajā valodā.

Oto dom mój:
cztery ściany wiersza
W mojej pięknej ojczyźnie-polszczyźnie

oļu Valodas Padome

Tika radīta 1996. gadā pie Polijas Zinātņu Akadēmijas Prezidija kā viena no problēmu komitejām. Tās sastāvā ir 38 locekļi, kurus Polijas Zinātņu Akadēmijas prezidents ieceļ uz četriem gadiem. Puse no Padomes locekļiem ir valodnieki, puse – citu zinātnes nozaru pārstāvji (piem., fiziķi, informātikas speciālisti, mediķi un cilvēki, kas saistīti ar citām dzīves sfērām, kā literatūra, teātris, žurnālistika). Saskaņā ar 1999. gada likumu par poļu valodu, kas nosaka to, ka Padome ir institūcija ar konsultatīvi – izvērtējošiem uzdevumiem attiecībā uz poļu valodas lietošanu, kā arī nosaka šīs institūcijas tiesības un pienākumus. Saskaņā ar likumu Padome:

- ik pēc diviem gadiem Seimam un Senātam sniedz informāciju par likuma par poļu valodu ievērošanu;
- pēc varas pieprasījuma vai saskaņā ar savu iniciatīvu izsaka lēmuma veidā viedokli par poļu valodas lietošanu publiskajā sfērā, kā arī
- nosaka poļu valodas ortogrāfijas un interpunkcijas principus;
- pie tam visas valsts un sabiedriskās institūcijas, biedrības, organizācijas, skolas, arī ražotāji un importētāji var vērsties pie Padomes pēc viedokļa ar poļu valodas lietošanu saistītos jautājumos.

Gdyby Ojczyzną był
język i mowa

valodas minoritātes

Ne vairāk kā 3-4 % no visiem Polijas Republikas iedzīvotājiem pieder pie valodas minoritātēm. Vislielākās no tām veido vācu, baltkrievu, ukraiņu, kašubu, lietuviešu, slovāku un čehu valodās runājošie. No zemāk dotās tabulas izriet, ka minoritāšu organizācijas tām piederīgo iedzīvotāju skaitu vērtē diezgan atšķirīgi no 2002. gada tautas skaitīšanas datiem.

Lielāko nacionālo un etnisko minoritāšu, kā arī reģionālās valodas lietotāju skaits

Valoda	Lietotāju skaits tūkstošos, saskaņā ar minoritāšu biedrību viedokli	Lietotāju skaits tūkstošos, saskaņā ar 2002 gada tautas skaitīšanas datiem
vācu	300	147
baltkrievu	240	48
ukraiņu	220	34
kašubu	53	5
lietuviešu	25	6
slovāku	25	2
čehu	3	3

2005. gada likums par nacionalajām un etniskajām minoritātēm, kā arī par reģionālajām valodām atzīst 9 nacionālās minoritātes (baltkrievu, čehu, lietuviešu, vācu, armēņu, krievu, slovāku, ukraiņu un ebreju), 4 etniskās minoritātes (karaīmu, lemku, romu un tatāru) kā arī kopienu, kas saziņai izmanto kašubu valodu, kura ir atzīta par reģionālo valodu. To skaitliskums ir ļoti atšķirīgs, jo tajā ir iekļautas gan dažus desmitus lielā karaīmu kopiena, gan vairāk kā simts tūkstošu lielā vācu kopiena.

Valsts varas orgāniem ir saistoša likumdošana, kas garantē atbalstu darbībām, kuras vērstas uz mazakumtautību un reģionālā valodas attīstību un saglabāšanu.

Wiernie służyłem polskiemu językowi

Skolas, kurās mācības notiek etnisko un nacionālo minoritāšu, kā arī reģionālajā valodā

Valodas	Pamatskolas		Ģimnāzijas		Vispārizglītojošie liceji	
	skolas	skolēni	skolas	skolēni	skolas	skolēni
Kopā	553	32 768	197	14 252	14	1563
Baltkrievu	23	1766	13	1029	2	827
Grieķu	1	21	-	-	-	-
Ebreju	1	59	-	-	-	-
Kašubu	71	3640	17	614	2	170
Lietuviešu	12	409	4	196	1	74
Lemku	21	212	10	90	1	13
Vācu	256	24 025	75	11 391	1	121
Romu	74	856	19	91	-	-
Slovāku	6	197	3	71	-	-
Ukraiņu	88	1583	56	770	7	358

Pēc: Mały rocznik statystyczny Polski 2005, Warszawa 2005, s. 229.

Klaszczą kleszcze
na deszczu

vešvalodu zināšanas

Saskaņā ar pētījumu “Europeans and their Languages” (Eurobarometer 243, publicēts 2006. gada februārī) Polijā vismaz vienas svešvalodas pārvaldīšanas līmenis vismaz tik, lai varētu sarunāties, ir vidēji gandrīz tik pat liels, cik citur Eiropā – ap 55% iedzīvotāju. Bet divu vai vairāk valodu pārvaldīšanu šādā līmenī 2001. gadā deklarēja tikai 12 % poļu. Tolaik visbiežāk tika deklarētas krievu (23%), angļu (16%), vācu (14%) un franču (2%) valodu zināšanas. Atsevišķu valodu zināšanu areāls pēdējo gadu laikā mainās ļoti strauji: līdz ar angļu valodas zināšanu īpatsvara pieaugumu krītas krievu valodas zinātāju skaits.

Saskaņā ar Polijas Sabiedriskās Domas Pētījumu Centra (OBOP) pēc valodu zināšanām poļu sabiedrībā izteikti izdalās trīs paaudzes: visjaunākajā paaudzē (14 – 34 gadi) vismaz vienas svešvalodas pārvaldīšanu deklarēja vairāk nekā puse aptaujāto, no vidējā vecuma aptaujātajiem (35 – 54 gadi) – 2/5, bet vecākajā grupā (virs 54 gadiem) – 1/4. Svešvalodu zināšana ir saistīta arī ar izglītības līmeni, mantisko stāvokli un dzīves vietu: gandrīz visi pilsētās dzīvojošie menedžeri ar augstāko izglītību pārvalda kādu svešvalodu.

alodas politika

Poļu valodas politikā var iezīmēt trīs šķautnes: poļu valodas politika, politika pret citām valodām, kas ir dzimtās Polijas pilsoņiem, un svešvalodu mācīšanas politika.

Politikas mērķus, apjomu un paņēmienus attiecībā pret poļu valodu, kas ir dzimtā vairumam poļu un valsts valoda Polijas Republikā, kas ir visu tās pilsoņu kopēja vērtība, nosaka likums par poļu valodu. Kā nosaka pie šī likuma pievienotā preambula - šo likumu ir pieņēmis poļu parlaments

- ņemot vērā, ka poļu valoda ir nacionālās identitātes pamatelements un nacionālās kultūras vērtība,
- ņemot vērā vēsturisko pieredzi, kad anektētajū un okupantu cīņā ar poļu valodu bija asimilācijas ierocis,
- atzīstot nacionālās identitātes aizsardzības no globalizācijas procesiem nepieciešamību,
- atzīstot, ka poļu kultūra ir ieguldījums kopējas, kulturāli daudzveidīgas Eiropas veidošanā, bet šīs kultūras saglabāšana un attīstība ir iespējama tikai aizsargājot poļu valodu.

Ć

Daj ać ja pobruszę a ty poczywaj

No šīm vadlīnijām izriet sekojoši pienākumi:

- rūpes par publiskajā sfērā lietojamās valodas kvalitāti un valodas lietotāju spēju attīstību, kā arī par apstākļiem, kuros valoda var pareizi attīstīties kā komunikācijas rīks visās dzīves nozarēs;
- zināšanu par valodas nozīmi un tās lomu kultūrā izplatīšana;
- cieņas pret izloksnēm un reģionālismiem stiprināšana, pretdarbība to izzušanai;
- atbalsts poļu valodas mācīšanai valstī un ārpus tās.

Savā politikā pret citām valodām, kas ir dzimtās Polijas pilsoņiem, sabiedriskās varas orgāniem ir saistoša apņemšanās veicināt starpkultūru dialogu, it īpaši uzņemoties rīcību, kas vērsta, lai saglabātu un attīstītu nacionālo un etnisko minoritāšu un reģionālo valodu. Ņemot to vērā, Polijas valsts garantē tiesības uz:

- brīvu minoritāšu valodas lietošanu gan privātajā, gan publiskajā dzīvē,
- informācijas izplatīšanu un apmaiņu minoritāšu valodā,
- izglītību minoritāšu valodās, vai minoritāšu valodu apgūšanu.

Nemot vērā kvantitatīvo un kvalitatīvo institucionālo un privāto starptautisko kontaktu pieaugumu, kā arī politiskās, ekonomiskās un kultūras sfēru sadarbības attīstības paātrinājumu Eiropas un globālajā līmenī, valsts atbalsta svešvalodu apgūšanu visu pakāpju skolās, kā arī pieaugušo tālākizglītībā. Saistībā ar to, sistematiski tiek samazināts pirmās un vēlāk arī otrās obligātās svešvalodas apgūšanas vecums. Valsts administrācijā strādājošajiem ir noteikta ar likumu vismaz vienas svešvalodas pārvaldīšana labā līmenī.

Valsts līmeņa valodas institūcijas Polijā

Par vissvarīgākajām valsts līmeņa institūcijām, kurām ar likumu vai statūtiem ir noteikta ieinteresētība valodas komunikācijas kvalitātē, var tikt uzskatītas:

Rada Języka Polskiego przy Prezydium Polskiej Akademii Nauk

(Polijas Zinātņu Akadēmijas Prezidija Poļu Valodas Padome)

ul. Nowy Świat 72; PL 00-330 Warszawa, tel./faks +48 22 657 28 89

www.rjp.pl e-mail: rjp@rjp.pl

Państwowa Komisja Poświadczenia Znajomości Języka Polskiego jako Obcego

(Valsts Poļu Valodas kā Svešvalodas Zināšanu Apstiprināšanas Komisija)

ul. Smolna 13; PL 00-370 Warszawa, tel.: +48 22 827 94 10; faks: +48 22 826 28 23

www.buwiwm.edu.pl/certyfikacja e-mail: certyfikacja@buwiwm.edu.pl

Towarzystwo Miłośników Języka Polskiego (Poļu Valodas Cienītāju Biedrība)

al. Mickiewicza 31; PL 31-120 Kraków, tel. +48 12 632 63 58

www.jezyk-polski.pl; e-mail: artur.czesak@wp.pl

Towarzystwo Kultury Języka (Valodas Kultūras Biedrība)

ul. Krakowskie Przedmieście 26/28; PL 00-927 Warszawa, tel./faks +48 22 552 24 00

www.tkj.uw.edu.pl e-mail: j.porayski-pomsta@uw.edu.pl

Vadošā valsts nozīmes institūcija, kas nodarbojas ar senās un mūsdienu poļu valodas pētīšanu ir:

Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk

(Polijas Zinātņu akadēmijas Poļu valodas institūts)

al. Mickiewicza 31; PL 31-120 Kraków, tel./fax: +48 12 632 87 13

www.ijp-pan.krakow.pl e-mail: IreneuszB@poczta.ijp-pan.krakow.pl

Intensīvus poļu valodas pētījumus veic arī sekojoši poļu universitāšu centri:

Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu w Białymstoku

(Bjalistokas Universitātes Poļu filoloģijas institūts)

pl. Uniwersytecki 1; PL 15-420 Białystok, tel. +48 85 745 74 46; tel./faks: +48 85 745 74 78

www.hum.uwb.edu.pl e-mail: filolog@hum.uwb.edu.pl

Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

ul. Jagiellońska 11; PL 85-067 Bydgoszcz, tel. +48 52 322 98 39; +48 52 322 16 38; +48 52 321 31 80

www.hum.ukw.edu.pl/uczelnia/strona.php?id=1 e-mail: wydzhum@hum.ukw.edu.pl

Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu Gdańskiego

(Gdańskas Universitātes Poļu filoloģijas institūts)

ul. Wita Stwosza 55; PL 80-952 Gdańsk 5, tel. +48 58 523 21 00; faks: +48 58 341 16 66

www.fh.ug.gda.pl

Wydział Filologiczny Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach

(Silezijas Universitātes Filoloģijas fakultāte Katowicē)

pl. Sejmu Śląskiego 1; PL 40-032 Katowice, tel. +48 32 256 24 02, +48 32 256 24 22

www.venus.fil.us.edu.pl

Instytut Polonistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego

(Jagellonu Universitātes Polonistikas institūts)

ul. Gołębia 16; PL 31-007 Kraków, tel. +48 12 422 05 54, 663 13 34; faks: +48 12 429 28 65

www.polonistyka.uj.edu.pl e-mail: wpuj@polonistyka.uj.edu.pl

Instytut Filologii Polskiej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego

(Lublīnas Katoļu Universitātes Poļu filoloģijas institūts)

Al. Racławicke 14; PL 20-950 Lublinter. +48 81 445 43 20 www.kul.lublin.pl/1152.html

Wydział Humanistyczny Uniwersytetu im. Marii Skłodowskiej-Curie w Lublinie

(Humanitāro zinātņu fakultāte Lublīnas Marijas Kiri-Skłodowskas Universitātē)

pl. Marii Curie-Skłodowskiej 4; PL 20-031 Lublin

www.umcs.lublin.pl/index.html?akcja=str&id=169&lang=1

Wydział Filologiczny Uniwersytetu Łódzkiego (Łodzas Universitātes Filoloģijas fakultāte)

ul. Kościuszki nr 65; PL 90-514 Łódź, tel. +48 42 665 52 53; faks: +48 42 665 52 54

www.filolog.uni.lodz.pl e-mail: filolog@uni.lodz.pl

Wydział Humanistyczny Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie

(Varmjas – Mazuru Universitātes Humanitāro zinātņu fakultāte Olštīnā)

ul. Kurta Obzitza 1; PL 10-725 Olsztyn; www.human.uwm.edu.pl

Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu Opolskiego (Opoles Universitātes Poļu filoloģijas institūts)

pl. Kopernika 11; PL 45-040 Opole, tel. + 48 77 54 16 003; faks: +48 77 54 16002

www.pol.uni.opole.pl e-mail: filpol@uni.opole.pl

Wydział Filologii Polskiej i Klasycznej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu Collegium

Maius (Poļu un klasiskās filoloģijas fakultāte Poznaņas Adama Mickeviča Universitātē)

ul. Fredry 10; PL 61-701 Poznań, tel. +48 61 829 46 92-94; faks: +48 61 829 36 41

www.amu.edu.pl/index.php?linkid=1966

Wydział Filologiczny Uniwersytetu Rzeszowskiego (Žešovās Universitātes Filoloģijas fakultāte)

al. Rejtana 16 B; PL 35-959 Rzeszów, tel. +48 17 872 12 05, +48 17 872 12 06; faks: +48 17 872 12 86

www.univ.rzeszow.pl/wydzial_filologii.php e-mail: dziefil@univ.rzeszow.pl

Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu Szczecińskiego

(Ščecinas Universitātes Poļu filoloģijas institūts)

al. Piastów 40b; PL 71-065 Szczecin, tel. +48 91 444 27 13; tel./faks: +48 91 444 27 12

www.us.szczecin.pl/hum_ifp e-mail: dorlew@univ.szczecin.pl

Wydział Filologiczny Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu

(Filoloģijas Fakultāte Nikolaja Kopernika Universitātē Toruņā)

ul. Fosa Staromiejska 3; PL 87-100 Toruń, tel. +48 56 611-35-10; tel./faks: +48 56 622-66-59

www.fil.umk.pl

Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego (Varšavas Universitātes Polonistikas fakultāte)

ul. Krakowskie Przedmieście 26/28; PL 00-927 Warszawa, tel. +48 22 55 20 428

www.polon.uw.edu.pl

Wydział Nauk Humanistycznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

(Humanitāro zinātņu fakultāte Kardināla Stefana Višīnska Universitātē Varšavā)

ul. Dewajtis 5, PL 01-815 Warszawa, tel. +48 22 561 89 03

www.wnh.uksw.edu.pl e-mail: polonistyka@uksw.edu.pl

Wydział Filologiczny Uniwersytetu Wrocławskiego (Vroclavas Universitātes Filoloģijas fakultāte)

pl. Biskupa Nankiera 15; PL 50-140 Wrocław

tel. +48 71 343 30 29, +48 71 375 22 25, +48 71 375 25 13; faks: +48 71 343 30 29

www.wfil.uni.wroc.pl/

Wydział Humanistyczny Uniwersytetu Zielonogórskiego

(Zelona Guras Universitātes Humanitāro zinātņu fakultāte)

al. Wojska Polskiego 69; PL 65-762 Zielona Góra, tel. + 48 68 328 32 38; faks: + 48 68 328 32 79

www.wh.uz.zgora.pl e-mail: dziekanat@wh.uz.zgora.pl

On 22 February 2005 the Senate of the Republic of Poland passed a special resolution, thus making 2006 the Year of the Polish Language. Recognizing the fact that the Polish language is the fundamental element of Polish national identity and that it is one of the nation's greatest treasures, the Senate expressed the view that this special year would create favourable conditions for showing the enormous wealth and diversity of the Polish language, from the standard language to regional and rural dialects. In the Senate's opinion, as a result of Poland's accession to the European Union, responsibility for the Polish language has taken on a new, international dimension. Since Polish has become an official language of the European Union, not only is it necessary to promote and preserve its use in Poland, but also to promote knowledge about the Polish language and encourage people to learn Polish abroad.

Many seminars, conferences and congresses — both national and international — have taken place during the Year of the Polish Language. There have also been many competitions for oratory talent and recitation contests, as well as quizzes about the Polish language, and many other events, including countrywide public spelling competitions.

The Council for the Polish Language was invited to act as one of the Year's coordinating bodies. It also took under its wing several projects put forward by various institutions, aimed at popularising knowledge about the Polish language and promoting a healthy enthusiasm for it. One of these projects was the publication of this booklet about the Polish language, now and in the past, in the 20 official languages of the European Union.

The aim of this booklet is to popularize knowledge about the Polish language and to contribute to the flow of information about European languages and the sociolinguistic situation in EU countries, thus promoting the development of a plurilingual Europe with a rich linguistic heritage and one in which the inhabitants would have a certain ability to communicate in several languages, including the Polish language, which would comprise an integral part of this European diversity.

Prof. Andrzej Markowski
Chairman of the Council for the Polish Language.

Warsaw, December 2006

Aby język giętki powiedział wszystko,
co pomyśli głowa

Daj, ać ja pobrus
wiedział wszystko
mojej pięknej ojc
ieńskim rumień

A niechaj narodowie
widły postronni znają,
iż Polacy nie gęsi,
iż swój język mają

by język giętki p
Polacy nie gęsi, i